II.

EMLÉKBESZÉD

GEORCH ILLÉS TISZT. TAG FELETT.

MONDOTTA

AZ ACADEMIA VI-DIK KÖZ ÜLÉSÉBEN, SEPT. 10. 1837.

PERGER JÁNOS, R. T.

Születés 's enyészet két elleniség a' nagy természetben: tenyésztő ereje által amaz örömvirányokat, 's gyönyörbájakat hint éltünk' futó napjaira; emez semmisítő hatalma által borzalommal tölti be a' rokon emberi szivet akkor kivált, midőn közűlünk érdemes polgárt, munkás hazafit szemlélünk elenyészni. De hasztalan: a' folyvást rendes körben forgó nagy természet rendkivüli változást nem szenvedhet, kiváltságokat senkinek nem osztogat, 's így e' rémitő tüneményen mindnyájunknak által kell esni: egyedűl az boldog, ki a' természet' e' mellőzhetetlen vad játékának nyugodt lélekkel, 's bátor szivvel tekinthet elébe. Hogy azon magosult érzés tölthesse el a' halandó keblet, erények' érzetét kell magunkévá tennünk, mellyek kitünő erkölcsi embert, 's nagy polgárt tüntetnek elé. Szép feladás, nemes rendeltetés, Tekintetes Társaság! 's hol ész és szív hía nincs, könnyen teljesithető. A' magas erkölcsiségnek szép példáját adá az emberiség' nagy barátja, a' világszabadító, 's a' vezérfonalat annak tanitásában kiki könnyen fellelheti; a' nagy polgárt honszeretet vezérli, melly főképen polgári munkásság és szorgalom által fejlik ki. Igenis, a' munkásság és szorgalom az, mellyel használhat a' hazafi polgár kedvelt honjának: ez varázsolja édenné a' kietlent, 's teszi

termékenynyé a' sivatagot; ez teremti, teszi dússá gazdaggá a' nemzetet, 's kellemessé a' hont; egy szóval e' nélkűl nincs nemzeti, nincs polgári jólét. Hogy azonban a' munkásság és szorgalom az egész polgári testnek jólétét eszközölje, szükséges annak czélszerű használtatása, melly egyedűl az egyes tagoknak lelki miveltetése, 's ez ismét a' tudomány 's müvészet' honositása 's ápolása által érethetik el. Mert bátran lehet mondani, hogy csak az olly ország lehet valódi boldog, hol a' tudományok' minden nemei virágoznak, 's az egyesek' munkálódását azoknak isteni fénye vezérli.

Nem czélom itt a' tudományok' minden nemeiről értekezni, sem egyiknek a' másik feletti hasznát vizsgálni, egyedül a' törvénytudományról, 's annak felszenteltjeiről akarok egy két szót mondani.

A' törvénytudomány mindenkor a' polgári társaság' boldogsága, vagy boldogtalansága' valódi légmérüjének tartatott: hol ez alá szállott, a' polgári jólét' enyészetét; hol ez ismét emelkedett, annak virágzását mutatta. Természetből folyt tehát annak tiszteltetése a' hajdankor' férfiai által is, mert látták, miképen alapítatik azon az egész társaságok' 's egyesek' boldogsága; az őriz hatalmas' önkényétől gyengébbet; az eszközli a' békés háznépnek csendét, 's nyugalmát; özvegyek, árvák 's gyámtalanok annak paizsa alatt biztosítvák ez elnyomatástól; gonosz szivűt az rémít meg kényesb érzete' nem létében, hogy ragadozó karját jámborra emelni ne merje. Ugy van! ám tárjuk fel törvénykönyvünk' emléktábláit, 's hasonlítsuk össze az ott foglaltakat honunk' akkori állásával, azonnal átláthatjuk, hogy leginkább azon időben virágzott a' hon, midőn czélszerű törvények ápolák a' nemzeti, 's polgári munkálódásokat. Mert ki tagadhatja azt, hogy sz. István, kinek szelid uralkodása alatt a' vitéz magyarok által rabságba ejtett idegeneknek szolgaságbékói honunkban megtágíttattak; Kálmán, kinek bölcs kormánya alatt a' világszerte elterjedt babonás előitéletek oszlani kezdettek; I-ső Károly és I-ső Lajos, kik a' kereskedést, 's az azt előmozdító pénzlábat a' lehetőségig jó karba helyheték; Zsigmond, ki a' már nyomatás alatti jobbágyságot ismét szabad embereknek lenni hirdette; nem különben a' városokat, 's ezzel együtt a' kereskedést virágzóbb állapotra emelte; Mátyás, ki a' polgári viszonyok' 's egymás iránti kötelezések' helyesebb irányát szabta ki, 's

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZET SZEGED

az által a' köz hitelt nem kevéssé nevelte, 's több más királyok alatt nemde honunk' derülni akaró kora tünik elénkbe? Nem értem azonban a' czélszerű nevezet alatt, hogy minden országok' törvényei hason szabásuak legyenek, mert már a' híres franczia tudós Montesquieu megjegyzette a' törvények' lelkéről irt könyvében, hogy minden törvény jó, mig a' status meg nem változtatja a' maga elveit, melly bölcs mondás arra mutat, hogy a' törvényeknek a' nemzet' polgári állásához, elkölcsi 's értelmi kifejléséhez kell lenni alkalmaztatva; valamint arra, hogy a' hol egyszer a' status megváltoztatta a' maga elveit, ott többé a' régi uton haladni nem lehet, különben a' társasági zavar 's összeütközés elkerülhetetlen. Mert valljon mi következései lennének annak, ha a' vad indus, tatár, vagy más efféle miveletlen népnek azonnal szelid, 's a' miveltebb ársaságokhoz inkább illő, a' szabad franczián vagy brittnek pedig lelket zsibbasztó, 's rablánczokat zörgető törvények hozatnának? bizonyosan nem egyéb mint társasági szélvész, 's véres kicsapongás; ellenben szelidítessék meg elébb a' vad indusnak durva erkölcse, 's czélszerű nevelés által fejtessék ki annak értelmi tehetsége, azonnal lehet tapasztalni, hogy az csak a' természeti igazon épült, nem pedig önkény szülte törvényeket fogja pártolni, sőt szabadságát már becsülni tudó nemzet, a' becsületérzés által is fog kormányoztatni.

Illyen hasznot szülvén tehát a' törvénytudomány, 's az abból eredő bölcs törvények, mi csoda, ha felszenteltjeit a' polgár mindenkor tiszteletben tartá, 's fényes elsőbbségekkel tisztelé meg. Mert a' historiai adatok után, ki nem tudja azt, hogy már az ős kör' nagy férfiai, mint Solon 's Lycurgus, a' hellen köztársaságok' újjá teremtői; Numa Pompilius, a' híres romai köztársaság' hatalmas alapítója; Justinian, szinte a' romai birodalom' híres kormányozója, 's a' romai törvények' rendbe szedője; a' Mutius Scaevolák, Porcius Cato, a' halhatatlan Cicero, Caius 's több számtalan törvénytudók minő megtiszteltetéssel koszorúztattak meg? Avvagy ki nem emlékezik maig is tisztelettel honunkban sz. Istvánra, ki felebb említett érdemein kivűl mint egy másod Romulus a' magyar hont a' nemzet' tulajdon szokásaiból merített törvényekkel boldogítani, 's a' világ' nemzeteit özönvizként elborító romai törvények bevételének gátot vetni; a' hatalmasokat az önkény' gyakorlatától vissza tartóztatni, egy-

szóval az emberiséghez illő szelid kormánya által a' hazát századokra alapítani igyekezett. Hát halhatatlan Verbőczynkről, azon magyar Justinianusunkról, nem emlékezik-e tisztelettel minden magyar, kinek százados munkáját, mint az igazság' kiszolgáltatásának egyik remek kútfejét 's maradványát maig is tiszteletben tartja nemzetünk? de ezeken kivűl számtalant tudnék felhozni, kik mint a' törvények' nagy érdemü sáfárjai honunkban köz tiszteletet érdemeltek, ha ideje nem volna, hogy már beszédem' főbb tárgyára által térjek.

A' polgári munkásság' és szorgalom' illy buzgó követője, 's a' törvénytudomány' illy érdemes felszenteltje volt tehát elhunyt társunk Ettrekarchai Georch Illés, több nemes megye' táblabirája, 's a' magyar tud. academia' tiszteleti tagja. Született ő Csallóközben Ettrekarchán 1772dik évben sz. Mihály hava 25kén nemes, de szegény szüléktől, 's ugyan azért a' polgári pályán tulajdon érdemei által kelle nékie kivívni azon megtiszteltetéseket, mellyekre nem fényes születés vezeté, hanem egyedül érdeme emelé. Már korán nyomasztá a' szükség az érdemest, alig lévén szüléinek annyi értéke, hogy a' jó reménységű növendéket a' pozsonyi elemi iskolákban tanítathassák. Soká vívott a' szorgalmas ifju az élet' szükségeivel, mig végre a' jó fejedelem értesítetvén a' serdülő ifju' iskolai érdemeiről, már 12 éves korában kir. segédpénzzel ajándékozá meg. Ezen, 's némelly tehetősb ifjak melletti tanitói szorgalmából szerzett csekély jövedelmének segitségével járta iskolai pályáját a' törvénytudományig, midőn is tetszett nékie magát az anyaszentegyház' szolgálatjára adni; de alig töltött ezen újabbi pályán két évet, más útat tüze ki végzete, 's társunk kevés idő alatt ügyvéddé leve. Gyéren mutatkozott eleinte a' fiatal ügyvédnek szerencséje, szomorú szinben képezte magát előtte a' kétes jövendő, midőn pályájának hirtelen új időszaka tüne fel előtte. Az Európára tolakodni kezdő fergeteg tudniillik felriasztá a' nyugalomban szendergő nemzeteket csendes álmaikból; Hunnia' termékeny térén is megszólalt a' hadra szólító kürt, 's a' nemesnek köz felkelés hirdettetett a' csendháborító ellen. Ekkor ébrede fel az érdemes polgárban is a' haza védelme, 's ment esküdni a' felkelt nemesség' zászlója alá, hol főhad-

nagyi ranggal tiszteltették meg. Alig tölte azonban a' vitézi pályán fél évet, midőn a' köz felkelés' szüksége' rögtöni elenyésztével, a' főhadnagyból magyar nyelvtanító lön a' pozsonyi iskoláknál. Csekély hivatalnak látszék ez kivált még azon időben, Tekintetes Társaság! 's nem kevés béketürés kivántatott annak viselésére, de nemzetének ügye szívén volt ez érdemesnek, 's tudta türni az azzal járó bajt. Mert borzadással emlékezik még most is minden józanon gondolkozó magyar azon időre, midőn a' közönséges tanuló házakban a' honi nyelv' magyarázóinak előadásait gúnykaczajjal neveté ki a' lelkében tompult szilaj ifjúság, vagy ha ezt nem tevé, legalább megvetette azt mint szükségtelent, nem gondolván meg mi szomorú következéseket von maga után a' nemzeti nyelv és szokások' megvetése 's kigunyolása? A' sir' szélén is állott már a' nemzetiséggel együtt a' nyelv, midőn a' honnak némelly nemesb lelkű fiai erős karokkal ragadák meg, 's adák vissza a' nemzetnek, hogy kincsét jövendőre jobban megőrizze. Ti magasb lelkek! kik a' gyökeret vert előitéleteket kiirtátok, 's a' nemzetet halálos szunyadozásából felébresztétek, köszöni munkátokat a' háladatos nemzet. Több évig vivé csendesen tanítgatásait az érdemes tanító, 's azok mellett mint ügyvéd is dolgozgatott, mind addig, míg végre érdemei megismértetvén, előbb ugyan herczeg Albert ráczkevi urodalmi ügyészének nevezteték ki; — később ugyan azon urodalom' igazgatója lön; így érte több megyében táblábirói megtiszteltetés; a' magyar academiában pedig nyelvünkön irt munkáiért tiszteleti taggá választatott.

De mind ezen több rendbeli terhes hivatal 's foglalatosság nem gátlá a' munkás hazafit a' parlagon heverő magyar literatura' mezején is a' tudományok' istenasszonyának ollykor áldozni. Nem óriási, sem nem lángész szülte munkák ugyan azok, Tekintetes Társaság! mikről e' helyen értekezni szándékom, mindazáltal az akkori körülményeket tekintve még is ollyanok, mellyek, mint elhunyt társunk' érdemeinek jelei a' később korban is ragyogó szinben fognak a' nemzet' emléktábláin tündökölni, 's azok közt főbb helyet érdemel „*Honyi törvény*" czim alatt 1804—1808-ig közre bocsátott munkája. Akkor adá azt ki a' szorgalmas hazafi magyarúl, midőn a' tudományok honunkban részint latin, részint külföldi szint viseltek; akkor, midőn az elnemzetlenedés' kórságában senyvedő szittya

ivadék gúnyolá, sőt üldözé a' honi nyelven éneklő lantost, 's azon nyelven iró tudóst; akkor adá, mondom, ki azon munkát, midőn még lehetetlennek tartaték mind azon eszméket honi nyelven kifejezni, mellyek a' tudományok' roppant birodalmában kifejlődnek. Idegenkedék, hogy ne mondjam irtózék, még akkor a' magyar a' honi nyelven irt munkától, mert tompa érzéketlenség szállá meg a' nemzetet, 's a' neveltetés, szoktatás a' holt nyelvhez, a' külföldihez utasító volt. Nem jöve még akkor kormányszékektől magyar rendelet, nem minden biró itéle magyarúl; nem zenge még akkor szép ajkakról magyar szó; és csak a' miveletlenül hagyott pórság hangoztatá ollykor azon panaszos dalait. Önzés tehát 's haszonvágy csak a' szokott útra vezette volna a' közönségesebb férfit: Georch előtt töretlen pályáján világot hintő hazafiság sugárzott, 's bebizonyítá, hogy a' hajlékony magyar nyelv eléggé alkalmas a' törvénytudományban előfordúló eszmék' 's műszavak' megmagyarázására, kifejezésére.

De minő befolyása volt azon szerencsés úttörésnek a' nemzetiségre nézve is, bizonyitják a' mult országgyülési magyar törvények, mert csak a' némelly hazafiak által kezdett régibb próbálatok, bár ha azok a' későbbieknél hiányosabbak, 's tökéletlenebbek voltak is, tevék figyelmessé a' nemzetet arra, hogy magyarúl szóljon, irjon 's intézkedjék, 's hogy köz polgárai által is megérthető nyelven alkossa törvényeit, bölcs rendeleteit; csak azok figyelmezteték a' nemzetet arra, hogy nyelv nélkül nincs nemzet, nincs biztos nemzeti állás. Hibázna tehát az, ki elhunyt érdemes hazánkfiának ezen munkáját egyedül literaturai érdeménél fogva tekintené 's méltatná; nemzeti könnyebb kifejlésre, 's nemzeti állás' biztosbitására hata be annak villanyos szikrája. Mert ismeretes azon lélektani mondás: hogy nem történik semmi ok, 's egybefüggés nélkül a' világon. Sok a' mi korunkban történik, meglehet számtalan évek előtti munkálatok' szüleménye; valamint világ és nemzetek' sorsát határzó tünemények sokszor senkitől sem sejtett kisded forrásokból veszik eredetöket szintugy, mint viharokkal küzdő százados cserek csak egyes kéz által elszórt kisded magoknak köszönik lételöket. Adjuk meg tehát az egyes tudósnak is a' maga kisebb körébe intézett hatása' érdemét, 's ne bámuljuk egyedül a' fejedelmi nagyobb alkotásokat 's míve-

ket, mert meglehet ezek is század előtti csekély személynek századokra ható kisded munkálataiból veszik kezdetöket.

Egyébiránt az említett munkán kivűl említést érdemelnek még szorgalmas társunknak több munkái is, 's nevezetesen: 1818-ban „*Magyarország' uralkodóinak származásokról, 's jelesebb tetteikről;*" — 1821-ben „*A' magyar helyesirás fő rendszabásairól*", melly a' Marczibányi-alapitványból jutalommal koszorúztatott 1826-ban: *Disquisitio critica dissertationis historicae Boero-Besserianae de ortu et nativitate Joannis de Hunyad*"; — 1833—34-ben „*Törvényes tárgyu értekezések;*" 's végre kéziratban hátra hagyott „*Fejtegetett honi törvényekről*" irt jeles munkái, 's más folyóiratokban kiadott tudós értekezései, melylyek mindannyi tanubizonyságai elhunyt társunk' irói szorgalmának, 's munkásságának: hiszem, elegendők arra, hogy elhunyt ősz tudósunknak, mint munkás és szorgalmas polgárnak, emlékezete a' hon' nemesb lelkü fiai által örökké tiszteletben tartassék.

Ennyi jeles munkálódásai, 's több terhes hivatal' folytatása után kezde végre az ősz tudósban lankadni az erő. Először is látástehetségét ostromlá gyengeség, 's már már kész vala a' bal sors végkép elzárni az érdemes öreg előtt a' világot, de mind e' mellett a' fenyegető veszély sem rettentheté vissza benne a' hazafiui igyekezetet; ő tovább is mind végig munkás polgár maradott: akkor adá ő ki utóbbi felebb említett munkáját is, midőn már a' látás' kedvezéseitől majd ugy szólván megfosztatott. Valóban szánakozás, de egyszersmind örömérzés fogta el ollykor a' hazafi keblet, midőn az ősz tudóst az academiai ülésekbe, néha mások által vezettetve, szorgalmatosan megjelenni, 's a' tanácskozásokban élénk részt venni szemléltük. Ezen munkatüz 's közrehatni akarás buzgalma vezeté igen gyakran őt több köz intézkedés üléseibe is, mellyekben véleményét jóllehet nem mindig köz tetszés, mindazáltal meggyőződése szerint bátran, szokta előadni. A' köz jóra való munkálás és figyelem vezeté tehát a' szorgalmas hazafi lépéseit mind addig, mig a' halál munkás életének véget vete.

Adjuk meg tehát, Tekintetes Társaság! közülünk elenyészett jeles társunknak a' végső tiszteletet, mert mi is lehet egy érdemes hazafinak, vagy szorgalmas polgárnak nemesb jutalom annál, mint ha polgártársai által elenyészte után is szívből tiszteltetik. Csak ez az egy dicsőség 's az egyedűli jutalom, mit az édes hon adhat szorgalmas fiainak: a' többi mind mulandóság 's hiú fény, nem pedig valóság!
